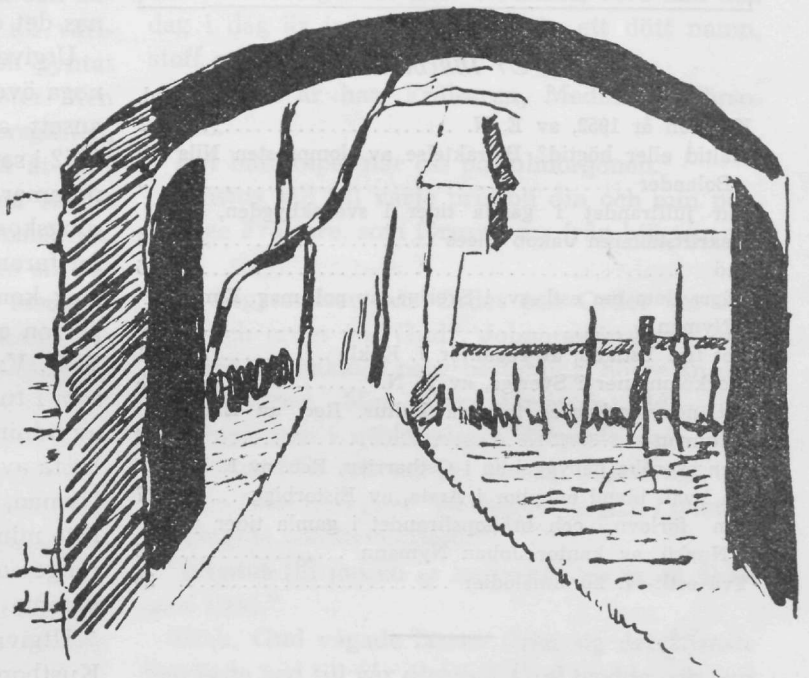

KUSTBON

Nr 5-6 · Årgång 8

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1951

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Ansvarig utgivare: *Manfred Nyman.*
 Redaktör: *Elmar Nyman.*
 Red.-sekr.: *Lars Broman.*
 Red. och Exp.: Tunnelgatan 23, 3 tr., Stockholm.
 Kustbons postgiro: 19 72 07.

Utkommer 1951 med sex nummer.
 Prenumerationspris 1951 4 kr.
 Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
 1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.
 Dödsannonser 15 kr.

Härnösand 1951 - Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Ur innehållet

Kustbon år 1952, av E. N.	2
Måltid eller högtid? Beträktelse av domprosten Nils Bolander	3
Om julfirandet i gamla tider i svenskbygden, av skriftställaren Jakob Blees	4
Utö	6
Några data om estl.-sv. i Sverige, av pol. mag. Elmar Nyman	8
Det fria Estland, av redaktör J. Kokla	11
Storkommuner i Sverige, av E. N.	13
Estlandssvenskarnas folkliga kultur. Rec. av Elmar Nyman	14
Den svenska bebyggelsen i Ostharrien. Rec. av E. L.	15
En kväll bland enbybor i Årsta, av Ejstorbigg	17
Om förlovn. och bröllopsfirandet i gamla tider på Nuckö, av kantor Johan Nymann	18
Två estl.-sv. koralmelodier	20

Kustbon år 1952

Med detta dubbelnummer har Kustbon fullbordat sin åttonde årgång i Sverige. Det är många år i Kustbons historia. Väl vore om vår lilla tidsskrift ännu hade många år kvar. Men med tanke på de bekymmer, som alltid varit Kustbons följeslagare, vågar man ej räkna så optimistiskt. — När man bläddrar igenom gamla årgångar Kustbon, stöter man så gott som undantagslöst vid årsskiftena på pessimistiska tongångar från

redaktionen. Bekymren voro betydliga ute i svenskbygden, men de ha ej heller saknats här i Sverige. "Där ute" gällde bekymren främst ekonomin. Prenumerantantalet var litet och den blygsamma prenumerationsavgiften ofta ytterst svår att inkassera. Det var heller inga strålande tider för redaktören. Bidragsgivarna voro ej många. Erkännas måste dock att innehållet periodvis ägde en viss friskhet. I Sverige ha vi ej heller några strålande finanser, men dock betydligt bättre än tidigare. Nog borde prenumerantstocken förstas vara större med hänsyn till den ringa summa 4 kronor numera utgör för de flesta. Men redaktören har det kanske bekymmersammare här än i Estland. Spontana bidragsgivare äro numera ytterst sällsynta. Och detta är rätt underligt, eftersom ju de skrivkunnigas antal ideligen växer. Det kan vara ganska påfrestande ibland att leta reda på lämpligt material och framförallt tillräckligt *mycket* material. Det förefaller nog som om Kustbon i sin nuvarande form inte kan existera så mycket längre. Och ändå saknas det ej intressanta saker att skriva om!

Utgivaren — Svenska Odlingens Vänner — har noga övervägt de svårigheter som finnas och har ansett att tidningen bör utkomma även under 1952 i samma utsträckning som hittills, dvs. med 6 nummer. Trots stegrade papperspriser och tryckningskostnader kommer prenumerationsavgiften fortfarande att vara 4 kronor. En viktig förändring kommer dock att vidtagas. För att en enda person ej skall betungas med redaktörskapet, har S. O. V:s styrelse inom sig utsett fem ledamöter, som i tur och ordning skola redigera ett nummer av tidningen. Detta redaktionsutskott kommer att bestå av hrr Viktor Aman, Edvin Lagman, Elmar Nyman, Manfred Nyman och Anders Stenholm. Inte minst ur läsekretsens synpunkt bör detta arrangemang bli givande, då varje redaktör kan komma med nya idéer.

Utgivaren har sålunda gjort sitt för att vår Kustbon ännu ej skall behöva tystna. Nu återstår det för läsekretsen att bidra på sitt sätt: genom att i tid insända prenumerationsavgift och meddela rätt adress, och — genom att efter förmåga bidra till ett omväxlande innehåll. Glöm ej heller att sända uppgifter till familjespalten! Den uppskattas av alla, men det är inte meningen att redaktionen skall utföra ett detektivarbete för att uppspåra dessa notiser!

Slutligen tackar redaktören för år 1951 och hälsar läsarna välkomna igen till Kustbons *nionde* årgång i Sverige.

E. N.

Domprosten Nils Bolander:

Måltid eller högtid

"Julen är en härlig måltid" utropar en av huvudpersonerna i en modern filmberättelse.

Ja, är det inte just det julhögtiden har blivit för så överväldigande många människor i denna tid. När julhögtiden bryter in upplever oroväckande många hem denna storhelg bara som en magens jul, julölsjul, grisfotsjul och skink- och lutfiskjul.

Vart tog hjärtats jul vägen?

Det blev mestadels ingenting annat av det hela än en hejdundrande måltid. Allting kretsar ju envist — som kajorna kring kyrktornen — kring materiell välfärd och njutning.

Man har kanhända massor av dyrbara och exklusiva julklappar, rågade korgar med all världens läckerheter i fruktväg, smyckat och pyntat ända ut i farstun. Huset fyllt av glada gäster. Men man har i hastigheten tappat bort hedersgästen, han som skulle ge mening och innehåll åt alltsammans, han för vilkens skull glädjen skulle blomma och lysa i våra hem — Betlehemsbarnet. Det slår aldrig fel att när julen avklädes sin religiösa innebörd förvandlas den till ett merkantilt evenemang och en matsmältningshistoria.

Det som skulle vara en varm och välsignad högtid borde då snarare heta "lågtid".

De kristna borde ta sig i akt, så att de inte besmittades av denna hednajul. Det går lättare än man tror. Innan man vet ordet av gästas man av den förrädiska världsandan och förtyglar och profanerar helgen.

Djävulen vet inget roligare helgnöje än att smyga omkring i de s. k. kristna hemmen och förstöra den sanna julstämningen.

Det kan gå så till att helgen bara blir ett knippe stämningar, hastigt förflyktigade. Lite vackra julsånger i Ijusens romantiska sken, ett sömnigt slentrianmässigt julottebesök men med bloss och bjällerklang.

När helgen var förbi gick man där och trampade i samma trista spår.

Där fanns ingenting av förnyelse och inspiration. Man hade ingenting upplevt. Det hade inte hänt något med en. Så behövde djävulen inte vara ängslig mer för den här gången och den här julen.

Ska vårt julfirande bli en verklig högtid i ordets djupaste mening, måste det komma till oss på nytt med det gamla, evigt aktuella budskapet om Frälsaren, fröjden och friden.

"I dag har en Frälsare blivit född åt eder i Davids stad, och han är Messias, Herren."

Lägg märke till att ängeln inte utlovade åt människorna någon religiös vishetslärare, någon moralfilosof av oanade mått, ett bländande religiöst geni eller någon idealmänniska. Frälsare — säger han.

Vore Jesus från Nasaret, julens barn, endast en förnämlig lärare, en framstående religionsgrundare, en idealgestalt eller ett snille, vore han den dag i dag är ingenting annat än ett dött namn, stoff och mull.

Men nu är han Frälsaren, Medlaren, Försoaren.

Det budskapet når oss på julmorgonen.

Kristus vill till varje pris bli din och min personlige Frälsare, som förnyar oss från hjärtegrunden.

"I begynnelsen var Ordet och Ordet var hos Gud och ordet var Gud". Johannesprologen börjar med en makalös bergsbestigning, högre än den högsta toppen. Men så tar störtloppet vid — huvudstupa ner i utblottelsens djupaste dal: "Och Ordet var kött och tog sin boning ibland oss, och vi sågo hans härlighet" på krubbans strå i mänsklig ringhet och hemlöshet.

"Kristus till jorden är kommen, oss är en Frälsare född."

Tänk, Gud vågade lämna ifrån sig det käraste han ägde ned till vår djungel! Gud trodde och tror på sin vilsegångna och svekfulla mänsklighet — trots allt.

Då bryter det stora juljublet loss.

Svenska Odlingens Vänner och
Kustbon

önskar sina medlemmar och sin läsekrets

En GOD JUL

Skriftställaren Jakob Blees:

Om julfirandet i gamla tider i svenskbygden

Förberedelserna till julfesten vidtogo redan några veckor före jul. Hit hörde stöpning av talgljus, förfärdigande av s. k. "julkåser", brygd, köttorkning, korvberedning, bakning m. m. Man körde hem tillräckligt med skogshö samt bränsle redan ett par veckor före högtiden, för att man under de sista dagarna skulle slippa dessa bestyr, ty då hade man fullt upp att göra med de egentliga förberedelserna. Husfar fick då lov att brygga öl, torka skinka (under eldstadens rökfång) m. m. Kvinnorna, "meggana", åter hade icke litet besvär med att skura och tvätta samt förbereda och förse hemmet med förnödenheterna i matväg. Härvid var det alltid husmor, som gav anvisningarna och rätt ofta måste bonden själv tillfrågas, ty husmor ville icke företaga viktigare kokning och bakning utan att först ha rådgjort med gubben sin. Denne fick fälla utslaget, huru många fläskstycken och fårlårstycken man skulle koka upp. Man brukade nämligen i förväg koka så mycket av det rökta köttet, att det räckte till för alla helgdagar. Även grynkörv var en nödvändighetsartikel. Sådana bereddes också redan ett par dagar före högtiden.

Bryggningen tog en hel dag i anspråk, och härvid fingo alla i huset hjälpa till. Denna dag steg far upp mycket tidigt, eldade i ugnen och hämtade in maltet och redan före frukosten var detta bakat. Det dröjde icke heller längre än till middagen, innan man fick smutta på den färska drycken, som smakade mycket bra. Och när ölet var färdigt, tyckte man sig redan känna doften av högtiden, ty detta spelade en så viktig roll vid festliga tillfällen.

Så kom då julaftonen med sin brådska, då man bland annat skulle baka vetebröd samt bada sig i badstugan. När det skulle bakas, så ville husmor naturligtvis åter rådfråga sin man. Mellan far och mor uppstod därför ungefärligen följande samtal: "Ja, säg då, huru många kakobreskakor jag skall baka?" "Skulle jag då heller veta det, du kan då baka omkring tjugo kakor."

Det gällde även att efter förmåga smycka stugan till julhögtiden. På väggarna hängdes vita segeldukar eller också hemvävda lakan. På vissa ställen bepryddes dessa sedan även med friska granriskvistar. Barnen förfärdigade de ovan nämnda julkosena, som voro ett slags julkronor. De förfärdigades av kortskurna rörpinnar, som medelst snören i regelbundna pyramider sammanfogades till en stor rörkrona, 2—3 fot i genomnitt. Dessa julkronor utsmyckades sedan med röd-, blå- och grönfärgade band och hyvelspån samt ägg och hängdes över festbordet.

Vid julhelgen ville man naturligtvis också bestå sig med bättre belysning än de vanliga pärtorna, varför man några dagar före högtiden stöpte talgljus, och ljusstöpningens dag var en mycket viktig och rolig dag. Härvid hjälpte också barnen till. Somliga ljus gjordes greniga, ty ett sådant måste sättas för tuppen tidigt på julf morgonen, då fänaden fodrades.

Jag nämnde om bastubadandet på jul-lördagen. Att varje lördag bada i badstugan har alltid varit brukligt bland estlandssvenskarna. Varje gård måste därför ha en badstuga, ty utan en sådan kan man icke vara, hur fattig man än är. Dessa äro mycket enkla. De bestå endast av en förstuga och det egentliga badrummet, som är försett med ett stort badbord, vilket räcker ut med en av väggarna. I ett hörn står ugnen, på vars uppvärmda runda stenar, som äro placerade ovanpå densamma, man stänker vatten när man vill åstadkomma ånga och högre värme. I vanliga fall saknar badstugan skorsten, ty en sådan anses vara onödig.

Sjelva badandet går till så här: Man tvättar först riktigt grundligt huvudet. Sedan stegras temperaturen genom att man stänker vatten på de heta stenarna, varefter man tager en björklövskvast och med denna basar sig ordentligt ovanpå *loan* under det ångan ständigt ökas. Det är icke litet man marterar sin lekamen. Man blir alldeles utmattad, och svetten lackar våldsamt från alla kroppsdelar. Till sist tages en sköljning av kroppen och badandet är färdigt.

Att man på julaftonen skulle taga sig ett bastubad och ett mycket ordentligt sådant, var självklart. Då eldades badstugan redan tidigt på morgonen, ja, innan dagningen.

Men på denna "lördag" vankades det s. k. "julgäss", som voro mycket fruktade, i synnerhet av barnen. Julgässen voro ingenting annat än torra björkriskvistar. Med en eller några sådana i handen smög sig nu någon skälm in i badstugan just då man där som bäst höll på med att bada sig och delade under det han skrek som en gås ut duktiga rapp till höger och vänster, och det fingo de nakna ryggarna utstå. Vål försökte man försvara sig med att t. ex. kasta kokhett vatten på fienden, men det tjänade ofta ingenting till. "Gåsens fruktansvärda näbb" måste alla, både yngre och äldre smaka. Barnen voro dock mest utsatta för det fruktansvärda djurets grymhet och i synnerhet de, som voro mindre läskunniga och icke visade tillbörlig lydnad mot mamma och pappa.

Emellertid hade alla redan innan middagen hunnit bada sig, och inne i stugan var också allt

redan skurat och tvättat och förberett mot den inträdande dyra helgen. Mor hade nu också vetebrödet färdigbakat, och husfar satte fram öl i kannan. Ett stort fat med kött på, vilket sistnämnda var kokt för några dagar sedan, framsattes också, och så tog man i förväg ut en del av högtiden.

Sedan drog husfar med krita tre kors invändigt över fönstren och utvändigt över dörrarna. Dessa tecken av korset skulle då skydda mot ont.

När det började kvällas, tändes julljusen — julgran förekom nästan överallt. Husfar stämde upp en psalm ur Svenska Psalmboken, och så äts kvällsmaten, vilken vanligen utgjordes av julgröten, gryngröt med smör och mjölk. Ett eller ett par stora träfat med kokt fläsk saknades naturligtvis ej heller.

Efter måltiden uppstämades åter en andlig lovsång och härefter inhämtade far en halmkärve och bredde ut den på golvet. Den kallades julboss och fick ligga på golvet ända över trettondedag Knut. Värden tog några gånger en handfull strån och kastade dem mot taket i stugan. De strån, som fastnade under taket, skulle förutsäga, hurudan nästa års skörd skulle bli. Även kunde man på detta sätt förutspå, huru många levnadsår man hade kvar. Antalet fastnade strån under taket skulle i så fall betyda det antal år, man ännu hade att vandra bland de levande.

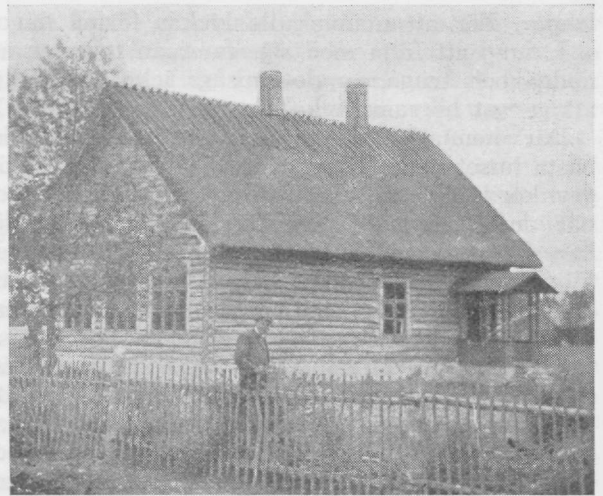
På halmen roade sig barn och ungdom med varjehanda lekar och idrotter och ofta sov man på den. När alla högtidsdagar under jul, nyår och trettondedag hade tilländalupit, förde man julbosset ut och strödde det på åkern, men man strödde det inte under korna, ty då kunde dessa bli vilda och löpa bort, trodde man.

Julbosset skulle påminna oss om Kristusbarnet, som sov på hö och strå.

På julnatten släckte man icke ljusen och inte heller lade man sig före midnatt. Man fördrev tiden med sång och läsning och när man så behagade, så lät man sig smaka av julrätterna, vetebröd, smör, fläsk, äpplen, nötter m. m.

Julaftonen och aftnarna före nyårs- och trettondedagen voro mycket viktiga dagar i året. Då brukade man bland annat spå tillkommande ting. På dessa nätter jämnade man askan i spisel. Om på julumorgonen ett spår med tårna inåt stugan hade bildats i askan, så betydde det att familjen skulle ökas med en person. Annat var förhållandet, om tårna voro utåtvända, ty då skulle en person genom döden gå bort ur huset. Vidare tog envar av familjens medlemmar på en sådan kväll ett saltkorn, och av de samtliga saltkornen bildades sedan en ring på bordet. Om någons saltkorn under den dyra natten hade smält bort, så betydde det denna persons död m. m.

Vid midnatt ställdes "julgalten" på bordet. Julgalten var ingenting annat än en stor bulla av råg- eller vetemjöl, vilken föreställde ett svin. Husmor själv ställde julgalten på bordet och gjorde med krita ett korstecken därpå, men man fick icke äta av galten. Den fick i stället ligga betäckt med en vit duk på ett hörn av bordet vid

Korkis folkskola år 1914. I förgrunden skolans dåvarande föreståndare Joel Nyman

husfars plats utan att man rörde den under juldagarna. När högtiden var över, fick den lämna sin plats och förvarades till kyndelsmässodagen, då den ena hälften vid middagsmåltiden skars sönder i så många bitar, som det fanns familjemedlemmar, och äts upp. Den andra hälften förtärdes på samma sätt fastlagstisdag.

Några förvarade sina bitar ännu längre, till den dag då boskapen första gången släpptes ut på våren och då man första gången gick ut för att plöja. Herden och plöjaren fingo då äta julkaltens "lekamen" och ofta fingo även djuren en bit av den. Många förvarade t. o. m. en bit till nästa jul.

På julumorgonen gick man upp mycket tidigt och det första man då gjorde, var att fodra djuren; hästarna fingo ölbestänt bröd. Och alla fähus försågos på denna heliga morgon med belysning, på det att även djuren skulle förstå, att det var helg, och naturligtvis även för att hålla troll och annat ont på avstånd. Sedan man nu sjungit ett par julsalmer och i hast ätit frukost, begav man sig till kyrkan, till julottan, som hölls redan vid 6-tiden på morgonen.

Det är mycket härligt att på denna tidiga helgmorgon gå eller åka till Guds hus! Det är så tyst och stilla i naturen, och det vita snötäcket hänger så prydligt och behagligt över barrskogen! Hela vägen vimlar av glada högtidsklädda människor, som tysta och andaktsfulla vandra till Herrens tempel, och denna morgon är fullsatt med ljus! Tystnaden brytes endast av vänners och bekantas viskande hälsningar: "God jul!" samt de åkandes bjällerklang. Kommer man så in genom kyrkdörren, hälsas man även här, ehuru det är borta i Estland, med de bekanta tonerna och orden av psalmen "Var hälsad, sköna morgonstund", och fulltonigt ljuder sången, och stilla och uppmärksamt lyssnar man till predikan om Frälsarens födelse.

Efter de båda gudstjänsternas slut — på julumorgonen hölls det nämligen två — begav man sig hem. På hemvägen bjöd man gäster, *tinga*

langar. För att man skulle lyckas förmå någon s. k. lang att följa med sig, var man tvungen att nödga och truga, ty det ansågs icke anständigt att genast hörsamma kallelsen.

Där hemma undfägnades gästerna med det bästa huset hade: Klimpvälling, kokt fläsk, smör, grynkorn, öl m. m. samt nötter och äpplen. Även när en främmande blev bjuden till bordet, lät han flera gånger truga sig innan han äntligen åtylde maningen. Man klädde av sig rockarna och satt vid bordet i bara blusarna, som man bar i stället för ytterskjorta.

Efter att ha ätit duktigt, lämnade man bordet och sökte nu att fördriva tiden på bästa sätt. De gifta männen samlades sedan hos någon granne, där de under det de rökte sina pipor och läto ölkannen gå laget runt samtalade om sina angelägenheter, såsom om sockenangelägenheterna, skatter m. m. Hade någon nyligen varit på marknad inåt Estland, så fick han redogöra för kreaturspriserna, vilket naturligtvis intresserade alla. Om någon lyckats få tag i någon rolig berättelse, så åhördes en sådan mycket gärna.

Även kvinnorna brukade samlas och saknade icke heller de sina samtalsämnen. De talade om sina dagliga sysselsättningar förutom de vanliga skvallerhistorierna, som då så rikligen förekommo. Om någon hade lagt märke till, att en annan i kyrkan burit kläder, som skill sig från det vanliga modet eller att någon hade vävt sig ny kjol eller skaffat sig en ny duk, så var detta ett mycket intressant samtalsämne för dem.

Barn och ungdom samlade sig hos någon granne i byn, där de fördrevo tiden med lekar och idrotter. Det fanns nämligen rätt många sällskapslekar, såsom olika halmspel (sådana som förekommo i stugan på halmen), spel med nötter, fanspel, katt och råtta, blindbock m. m.

Även kraftprov förekom mycket ofta, och brottningslekarna voro ett mycket välkommet nöje. Man hade noga reda på, vilken som var den starkaste ynglingen i byn — ja, ibland i hela "väldet", d. v. s. kommunen. Två jämnstarka, sega ynglingar kunde hålla på över en hel timme med att nappas, innan någon av dem blev fälld till marken. De gamla mätte också någon gång i brottningslekar sina krafter med de unga.

Men det hände också att de unga samlades till dans. Det fanns alltid i kommunen duktiga fiolspelare, som infunno sig vid sådana tillfällen. Sådana stora fester med folkdanser och ringlekar, som man nu för tiden brukar anordna, hade man icke i denna gamla goda tid. Man fick nöja sig med vad vänner och grannar i byn kunde bjuda varandra. Man var så nöjd och glad ändå. Mat och dryck fanns det i riklig mängd, och anspråk på finare nöjen gjordes icke.

•

Ovanstående artikel av framlidne skriftställaren Jakob Blees från Rikull skrevs redan 1909 och har i något utvidgad form tidigare varit publicerad i Nordisk Tidskrift, årg. 1909.

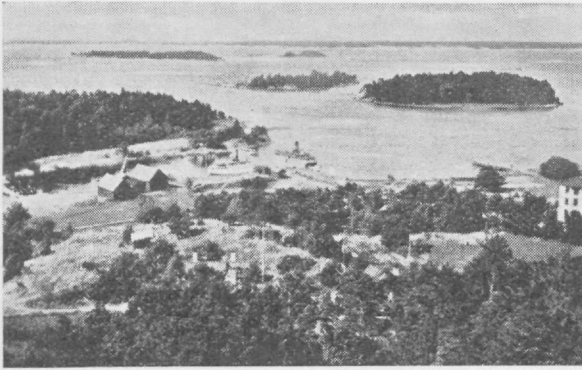
UTÖ

Utö ligger i Stockholms södra skärgård ytterst i havsbandet. Namnet anger tydligt att det är ön, som ligger ute till havs. Dess sammanlagda areal är 4.477 har, varav ungefär 340 har är odlad jord. Socknen består av Utö, Alö, Rånö och Nättarö samt en hel rad mindre öar. Berggrundens strykningsriktning följer i stort sett från sydväst till nordost. På flera håll har förkastningsbranter uppstått. På själva Utön finns talrika horstar, varav några höjer sig c:a 40 meter över havet. I en av dem har Utö gruvor upptagits. Berget är så pass stort, att större delen av den gamla gruvbebyggelsen får plats där uppe eller i slutningen. Från berget har man en vid utsikt över Mysingefjärden. Berggrunden består huvudsakligen av gnejsgraniter och i dem finns bl. a. inlagrat ett stråk av leptit. Just i denna leptitformation har järnmalmer påträffats och brutits.

Utö har troligen varit bebott redan under järnåldern. Ett litet gravfält har påträffats, och de undersökta gravarna visade sig vara från 600—700-talen e. Kr. År 1927 fann man i Visby i medeltida avlagringar järnmalm av just det slag, som finns på Utö. Detta skulle betyda, att malm-brytning på Utö ägt rum redan på 1100- eller 1200-talet. Bestämdare uppgifter angående malm-brytningen har man från början av 1600-talet, då det omtalas, att på Utö funnits nio gruvhål. Sin storhetstid upplevde bergshanteringen under 1700-talet, och från denna tid finns många gamla bostadshus för tjänstemän och arbetare ännu kvar. Dessa utnyttjas nu som hotell och sommar-nöjen för stockholmare. År 1878 nedlades gruvdriften. Brytningen hade de sista åren uppgått till c:a 17.000 ton per år. Gruvan hade brutits så djupt som till 214 meter. Nu står gruvhålen vattenfyllda.

Jordbruket har varit koncentrerat till öns mel-lersta och södra del. Där låg de små rödbruna och grå fiskartorpen spridda runt öns gamla kapellplats. Små smala vägar slingrade över berg och genom skogar ner till boplatserna vid havet. I torpet Långviken, som låg vid en idyllisk vik med samma namn tillbringade skriftställaren Jakob Blees ett tiotal somrar. Hans värdfolk minns honom som en fridsam och vänsäll man. Nu har den delen av ön inköpts av kronan och blivit skjutfält. Idyllen är borta. Nu rullar strids-vagnarna fram här och sprider förödelse och fasa bland viltet. Men om våren drillar lärkan över de igenvuxna gårderna. Skjutfältet har dock haft det goda med sig, att några män av de yngre tor-

Utö. Utsikt över hamnen

parna fått anställning som chaufförer och tygarbetare och på så sätt kunnat förbli på sin hemö och få sin utkomst där. De flesta av de f. d. torparna är nu gamla och pensionerade. Några av de yngre fortsätter med fiske och jakt, när tiden är lovlig. Utöborna är duktiga och mångkunniga. De rör sig lika säkert på sjön som på land. De är äkta skärkarlar och kärnkarlar.

Förr i tiden när det inte fanns regelbunden ångbåtstrafik till Stockholm, seglade eller rodde man till stan. Detta var ansträngande och inte alldeles utan risker. Resan varade ofta flera dagar. Man sov antingen i båten under seglen eller tog in på närmaste krog. Sådana lär det ha funnits gott om på den tiden. Det kunde vara ansträngande nog för fruntimmer att sitta och ro en stor fiskebåt hela dagar, men hörde de musiken från krogen, blev de pigga och kunde sen dansa, hur trötta de än var, berättar de gamla.

Mannen, som gjort Utö till södra skärgårdens förnämsta badort, var grosshandlare E. W. Lewin. År 1888 köpte han ön av en man vid namn Andersson, som huvudsakligen ägnat sig åt att skövla skogen. Av den sortens växtlighet fanns inte mycket kvar, när Lewin kom. Men klippor och skär, hagar och ängar fanns kvar, och där fanns något som de andra badorterna saknade: havet, det vida havet med klart grönskimrande vatten. Många berömda konstnärer och författare har sökt vila och rekreation på Utö. Bland annat kom August Strindberg under den första badortstiden på ett kort besök. Antagligen kom han från Kymmendö eller från Dalarö. Han lär ha väckt stort uppseende i den lilla utökolonien. Det berättas, att han högeligen oroat den fiskarfamilj, hos vilken han bodde genom att beställa in ett fotbad på sovrummet. Världinnan tillmötesgick hans önskan med stor undran och tvekan. Nog visste hon att stockholmarna var konstiga och badade i tid och otid, men att de hade särskilda bad för fötterna, var mer än hon kunde begripa. Nyheten om Strindbergs underliga uppförande spreds bland den bofasta befolkningen, som betraktade honom med undran och misstro. Såg man honom någon gång, viskade man: "Där går han som badar fötterna".

Utö är en eftertraktad sommarort och antalet gäster som årligen besöker ön torde ligga mellan 700 och 800. Här finns ypperliga badstränder. Kusten är storslaget ödslig. Längre upp växer raka och kraftiga gullvivor och rikt med mandelblom.

På ön finns två affärer, bageri, skola och kyrka. De båda sistnämnda ligger längst inne i Kyrkviken. Kyrkan invigdes 1850 och genomgick 1946 en grundlig renovering. Läraren tjänstgör också som kantor. Utö församling tillhör Dalarö pastorat och tjänsten uppehålls av kyrkoadjunkt. Fr. o. m. den 1 januari 1952 kommer även Utö kommun att uppgå i Dalarö storkommun.

Sex estlandssvenskar bor på Utö. De har sin huvudsakliga utkomst av fiske och skogsavverkning. På det idylliska Rånö bor en av dem. Han tål inte se sten, stubbar och snårskog omkring sig. Gädda och sjöfågel gör nog också klokast i att hålla sig från Rånö.

* *
*

Utö. Kyrkviken.

Utö har sin särskilda sång. Den tonar från Hamnudden. När vinden tar i med full kraft, stiger och stiger havsbruset i styrka. Sjöarna välver och faller över de under årtusenden blankspolade hållarna. Skummet lyser pärlande vitt i det vasst blå vattnet, långdragna fräsande ljud tränger genom dundrandet. Men klipporna, som tyngs av långa sjöar från öster, rubbas inte och ön ligger fast och reser sig allt högre ur den larmande sjön.

Använd bilagda inbetalningskort vid erläggande av *medlems- och prenumerationsavgifterna*.

Pol. mag. Elmar Nyman:

Några data om estlandssvenskarna i Sverige

Antalet personer som under tioårsperioden 1940—50 omhändertagits av kommittén för estlandssvenskarna uppgick enligt kommitténs verksamhetsberättelse (återgiven i Kustbon för detta år, nr 1, 2, 3 och 4) till 7.920. Kommittén konstaterar, att detta befolkningstillskott "utan tvekan" kan sägas vara gott. Visst stöd för detta vitsord erbjuder en av dr Ingemar Bjelkhagen gjord undersökning, "Hälsokontrollen av estlandssvenskarna", publicerad i Kustbon 1950, nr 5—6. Dr Bjelkhagens undersökning omfattar tidsperioden 1940—1944 och berör 6.809 personer. I undersökningen ges bl. a. även siffror för antalet män och kvinnor i arbetsför ålder såväl i absoluta tal som i procent.

Ur befolkningsstatistisk synpunkt är en indelning i åldersklasser, vanligen 5-årsklasser, synnerligen värdefull och brukar då anges efter kön och civilstånd (gift, ogift, förut gift). Men även uppgifter om antalet födelser och dödsfall, åldern vid ingående av äktenskap, antalet barn etc. äro nödvändiga, så snart det är fråga om att ge en något fyligare bild av en viss folkgrupps demografiska förhållanden.

I följande översikt lämnas en del sådana uppgifter, som torde bidra till att något förtydliga bilden av den estlandssvenska folkstammens sammansättning i Sverige. Sifferuppgifterna äro ej dagsaktuella. De basera sig på en undersökning, som undertecknad utförde under hösten 1946. Sitt intresse torde dessa siffror framförallt ha därför att de belysa förhållandena vid den tidpunkt då den estlandssvenska inflyttningen till Sverige i stort sett var avslutad, men då de nya levnadsförhållandena ännu ej hade hunnit påverka vanor, åsikter och levnadsstandard i någon högre grad.

Primärmaterialet till undersökningen 1946 erhöles framförallt ur ett hos kommittén för estlandssvenskarna befintligt kartotek, tidskriften Kustbon samt uppgifter i docenten Hannes Hyrenius doktorsavhandling om estlandssvenskarnas demografiska förhållanden. Ett kort i kartoteket upptog i allmänhet namn, födelseår, födelseort, civilstånd, yrke och adress i Sverige. Uppgifterna om födda och döda erhöles till största delen ur Kustbon. Genom specialbearbetning kunde åldern vid äktenskapets ingående erhållas.

Den 31 oktober 1946 hade 7.295 personer införts i kommitténs förteckning. Om man uppskattar antalet estlandssvenskar som kommit

till Sverige före 1940 till omkring 200 och lägger till de cirka 600, som införts i kommitténs förteckning mellan hösten 1946 och sommaren 1950, skulle totalantalet estlandssvenskar i Sverige f. n. kunna uppskattas till omkring 8.000. Denna siffra ökas ytterligare med cirka 1.000 om även gammalsvenskbyborna tas med. I fortsättningen kommer dock, som redan framhållits, endast de under perioden 1940—46 ankomna estlandssvenskar att medräknas.

Totalantalet 7.295 var fördelat på 3.359 män och 3.936 kvinnor. Egendomligt nog överensstämmer detta antal för 1946 i stort sett med folkräkningssiffran för 1934 då 7.641 personer tillhörande den svenska minoriteten inregistrerades. Denna överensstämmelse är emellertid skenbar. I själva verket finns ett betydande nytillskott med i 1946 års siffra. Detta framgår bl. a. därav, att omkring 1.300 personer av svensk härstamning beräknas ha blivit kvar i Estland och att omkring 200 ha mobiliserats, tvångsförflyttats eller stupat. Vidare måste hänsyn tas till dem som emigrerat under åren 1934—40. Omkring 1.500 personer av dem som 1946 räknades med i den estlandssvenska folkgruppen funnos sålunda av en eller annan orsak ej med i siffran för 1934. Även de cirka 600 som kommit med efter 1946 torde till stor del utgöras av sådana, som ej ingå i 1934 års siffra. Så är den estlandssvenska folkgruppen (numera en oegentlig benämning) enbart här i Sverige f. n. talrikare än den någonsin varit under de senaste hundra åren! År 1881 fanns det, enligt Hyrenius, 5.548 svenskar i Estland, år 1897 6.083 (denna siffra avsåg dock den svensktalande befolkningen; i båda fallen äro vippalsvenskarna — cirka 300 — ej medräknade), år 1922 7.850, 1934 7.641 och 1946 7.295 enbart i Sverige (personer inflyttade före 1940 ej medräknade).

Några större förändringar i könsproportionen har under de senaste decennierna ej heller inträffat. Den har ganska konstant varit ungefär 110 kvinnor på 100 män, utom 1946, då det gick 117 kvinnor på 100 män — ett ganska förklarligt förhållande om hänsyn tas till mobiliseringar och tvångsförflyttningar.

Som ovan påpekats, är det av stor betydelse hur de olika åldrarna äro fördelade i en folkgrupp. Tabell 1 ger åldersfördelningen efter kön i kombination med civilståndet den 31 oktober 1946. Åldersfördelningen är en fördelning efter födelseår.

Tabell 1

MÄN					KVINNOR				
Ålder	Ogifta	Gifta	F. gifta	Summa	Ålder	Ogifta	Gifta	F. gifta	Summa
0—5	306	—	—	306	0—5	260	—	—	260
5—10	279	—	—	279	5—10	270	—	—	270
10—15	313	—	—	313	10—15	332	—	—	332
15—20	356	1	—	357	15—20	321	13	—	334
20—25	327	24	—	351	20—25	252	112	1	365
25—30	120	81	—	201	25—30	65	132	6	203
30—35	69	104	2	175	30—35	40	208	6	254
35—40	50	147	2	199	35—40	48	216	14	278
40—45	31	218	6	255	40—45	34	225	13	272
45—50	12	233	7	252	45—50	44	210	22	276
50—55	8	167	6	181	50—55	54	170	40	264
55—60	8	119	4	131	55—60	27	117	52	196
60—65	3	98	7	108	60—65	36	91	50	177
65—70	3	87	16	106	65—70	21	79	65	165
70—75	3	57	11	71	70—75	23	42	69	134
75—80	1	37	9	47	75—80	14	21	58	93
80—85	1	11	5	17	80—85	4	8	36	48
85—90	—	2	5	7	85—90	—	—	12	12
90—95	—	1	2	3	90—95	1	1	—	2
95—100	—	—	—	—	95—100	—	—	1	1
Summa	1.890	1.387	82	3.359	Summa	1.846	1.645	445	3.936

Denna tabell skulle kunna ge anledning till ganska vidlyftiga kommentarer, men utrymmet tillåter ej detta. Genom att jämföra 1946 års siffror med siffrorna för 1934 kunna vi se vilka förskjutningar som inträffat i åldersklasserna sedan

dess och hur de nya tillskotten förändrat folkgruppens sammansättning. Till det ändamålet anges tabell 2 — åldersfördelningen i förening med kön i tioårsklasser. Sammanställningen för 1934 efter Hyrenius.

Tabell 2

1934					1946				
Ålder	Absoluta tal		Relativa tal		Ålder	Absoluta tal		Relativa tal	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor		Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
0—10	690	635	9,1	8,4	0—10	585	530	8,0	7,3
10—20	616	613	8,1	8,1	10—20	670	666	9,2	9,1
20—30	628	531	8,3	7,0	20—30	552	568	7,6	7,8
30—40	528	576	7,0	7,6	30—40	374	532	5,1	7,3
40—50	375	532	4,9	7,0	40—50	507	548	6,9	7,5
50—60	361	441	4,8	5,8	50—60	312	460	4,3	6,3
60—70	245	372	3,2	4,9	60—70	214	342	2,9	4,7
70 o. ä.	167	272	2,2	3,6	70 o. ä.	145	290	2,0	4,0
Okänd	1	4	—	0,1	Okänd	—	—	—	—
Summa	3.611	3.976	47,6	52,4	Summa	3.359	3.936	46,0	54,0

Strykes åldersklassen 0—10 för 1946, kan man jämföra varje åldersklass för 1946 med motsvarande lägre för 1934. Åldersklassen 10—20 år för män 1946 motsvarar i antal ungefär 0—10 år för 1934, hänsyn härvid tagen till dödligheten. Där emot har åldersklassen 10—20 år för kvinnorna ökat. Här ha alltså nya inträden i gruppen ägt rum. På motsvarande sätt kan man sedan jäm-

föra övriga åldersklasser och få en ungefärlig föreställning om i vilka klasser en förändring skett. Iögonenfallande är, att åldersklassen 0—10 år såväl absolut som relativt minskat för bägge könen. Åldersgrupperna över 70 år ha ökat för kvinnorna.

Fördelas den estlandssvenska befolkningen på de tre stora åldersklasserna 0—15 år, 15—50 år

samt över 50 år, erhållas följande siffror (för jämförelsens skull tas även motsvarande siffror för den rikssvenska befolkningen med):

Tabell 3

Ålder	Estlandssv.	Rikssv.
	År 1946	År 1946
0—15	241	220
15—20	517	523
50 o. ä.	242	257
Summa	1.000 ‰	1.000 ‰

Härav framgår, att de allra yngsta årsklasserna åtminstone år 1946 relativt sett voro talrikare hos estlandssvenskarna än hos rikssvenskarna, men att de produktiva årsklasserna däremot voro något underrepresenterade hos estlandssvenskarna. Därigenom att en hel del åldringar stannat kvar i Estland voro vid undersökningstillfället de äldsta årsklasserna något mindre hos estlandssvenskarna än hos rikssvenskarna. Hos bägge folkgrupperna kan man emellertid konstatera en "förgubbning", d. v. s. åldersklasserna över 50 år äro de talrikaste.

Könsproportionen i de olika åldersklasserna framgår av tabell 1. Särskilt markant är proportionen för åldersklasserna över 70 år. Bland dessa finns det dubbelt så många kvinnor som män.

Civilståndsfördelningen, d. v. s. fördelningen mellan gifta, förut gifta och ogifta, är liksom köns- och åldersfördelningen en primär faktor i all befolkningsstatistik och står i direkt samband med hela återväxtproblemet. Av tabell 1 framgår även civilståndsfördelningen i kombination med åldrarna hos estlandssvenskarna i Sverige. Då man emellertid ej kan utläsa några allmänna tendenser ur de små grupperna har en koncentration i större grupper gjorts här nedan, där vi se den procentuella civilståndsfördelningen bland estlandssvenskar över 15 års ålder år 1946.

Tabell 4

Ogifta	Gifta	Förut gifta
37 %	56 %	7 %

Beträffande en befolknings uppdelning på civilstånd må anföras, att av den vuxna befolkningen över 15 år cirka 44 % normalt brukar vara ogifta, 47 % gifta och 9 % förut gifta. Estlandssvenskarnas civilståndsfördelning 1946 skilde sig följaktligen från denna "normala" fördelning.

Civilståndsfördelningens variationer jämförda med den rikssvenska befolkningens ges i tabell 5.

Tabell 5

Ålder	Estlandssvenskar		Rikssvenskar	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
15—20	—	961	—	988
20—25	932	690	889	667
25—30	597	320	544	338
30—35	394	157	326	232
35—40	251	173	233	214
40—45	122	125	197	221
45—50	48	159	169	216

I alla åldersgrupper under 40 år voro de ogiftas relativa antal större hos estlandssvenska män än hos rikssvenska. För kvinnorna rådde emellertid ett rakt motsatt förhållande. Endast åldersgruppen 20—25 år för de ogifta var större hos de estlandssvenska kvinnorna än hos de rikssvenska.

För att man av civilståndsfördelningen skall kunna sluta sig till giftermålsfrekvensen är det viktigt för praktiskt statistiskt bruk att ange proportionstalet inom befolkningen för ogifta män mellan 20 och 50 år, för ogifta kvinnor mellan 20 och 45 år samt för gifta kvinnor mellan 15 och 45 år. De två första talen reglera nämligen det s. k. giftermålstalet, medan det sistnämnda i hög grad är bestämmande för födelsestalet. Tabell 6 anger proportionen för nyssnämnda åldersgrupper inom de estlandssvenska och rikssvenska befolkningarna.

Tabell 6

	Ogifta män 20—50 år	Ogifta kvinnor 20—45 år	Gifta kvinnor 15—45 år
Estl.-sv.	425	320	532
Rikssv.	408	337	546

Även dessa siffror visa att de estlandssvenska männen hade en ogynnsammare civilståndsfördelning än de rikssvenska männen, och att antalet ogifta kvinnor var något större för den rikssvenska befolkningen än hos den estlandssvenska. Det relativa antalet gifta kvinnor i åldrarna 15—45 år var däremot något större hos rikssvenskarna.

Vi ha hittills berört åldersfördelningen, könsproportionen och civilståndsfördelningen. Det har givetvis sitt intresse att jämföra rikssvenska och estlandssvenska giftermålsförhållanden, dödlighet, nativitet, fruktsamhet o. s. v., men allt detta kan ej behandlas i denna korta översikt. Helt allmänt kan man emellertid säga, att estlandssvenskarna genomgående haft en lägre giftermålsålder än rikssvenskarna. Särskilt i de i Sverige ingångna äktenskapen ha kontrahenterna varit mycket unga, och detta gäller framförallt äktenskap mellan rikssvensk och estlandssvensk. Under de första åren i Sverige voro de estlandssvenska födelsesiffrorna ganska låga, betydligt lägre än de rikssvenska, men detta förvånar ej eftersom estlandssvenskarna då ännu ej hunnit stabilisera sina levnadsförhållanden. Dessutom voro de riks-

Redaktör Juhan Kokla:

Det fria Estland

Det fria Estland lever trots allt ännu. Dess utposter — legationerna i USA och England — bilda fortfarande suveränitetsfläckar, som ockupanterna ej lyckats utplåna. Mycket tyder på att betydelsen ökar av dessa "suveränitetsfläckar" och att det estniska folket alltmer vinner gehör för sina frihetssträvanden hos västmakterna.

Särskilt framgångsrik har estniska USA-legationens verksamhet varit under ledning av chargé d'affaires Johannes Kaiv. Förenta staternas regering har vid upprepade tillfällen understrukit, att den ej erkänner Estlands annektering samt att den alltjämt betraktar Joh. Kaiv såsom Estniska republikens diplomatiska ombud och befullmäktigade. Man har kompletterat de internationella utsändningarna "Amerikas Röst" med utsändningar på estniska språket, som också kunna nå det av ryssarna besatta hemlandet.

Chef för den estniska avdelningen i "Amerikas Röst" är kaptenen i USA:s armé Kaarel Pusta, son till f. d. estniska utrikesministern Kaarel Robert Pusta. Till avdelningen höra många kända ester — författaren Pedro Krusten, f. d. chefredaktör för tidningen Postimees, Jaan Kitzberg, författaren Arno Raag, litteraturkritikern Harald Parrest m. fl. För estlandssvenskarna torde en av hallåmännen vid de estniska sändningarna, nämligen agronomen Erich Priks vara känd, då han ju tidigare tjänstgjort som agronom i Hapsal och på Nuckö.

I USA har man även bildat en mäktig frivillig kamporganisation för Europas frihet, "Free

svenska födelsetalen under dessa år ovanligt höga. Att estlandssvenskarnas dödlighet var exceptionellt hög under de första åren i Sverige får nog sättas i direkt samband med de hårda påfrestningarna under ockupationsåren och omplanteringen i ny miljö.

Intresse har slutligen också "ingiftesfrekvensen", framförallt mellan rikssvensk och estlandssvensk, fastän den saknar större betydelse. Rena estlandssvenska giftermål äro rätt sällsynta. "Blandäktenskapen" ha redan i viss utsträckning påskyndat den estlandssvenska assimilationen i det svenska samhället.

Sammanfattningsvis kan sägas, att estlandssvenskarna vid undersökningstillfället, alltså hösten 1946, företedde en befolkningsutveckling, som i viss mån skilde sig från den rikssvenska. Skillnader förekommo framförallt i åldersklasserna 15—50 år, där estlandssvenskarna relativt sett voro underrepresenterade; dessutom var nativiteten lägre än hos den rikssvenska befolkningen och dödligheten högre. Dessa avvikelser få vad beträffar dödlighet och födelsetal anses som temporära. De tryggare levnadsförhållandena ha redan medfört och komma att ytterligare medföra en utjämning av rådande skillnader i estlandssvensk och rikssvensk demografi.

T. v. Estniska republikens diplomatiska ombud i U. S. A. chargé d'affaires Joh. Kaiv och t. h. envoyé A. Torma, representant vid London-regeringen.

Europe", som förfogar över stora radiosändare i Europa, bl. a. i München. Denna organisation är byggd på nationella enheter, s. k. panels eller rådgivande församlingar, vilka ha till uppgift att underlätta respektive hemlands frihetskamp, uppmärksamt följa det politiska skeendet ute i världen och hemma i det egna landet och ge organisationens amerikanska ledning råd. Till denna ledning hör f. d. USA-befälhavaren i Tyskland, general Lucius Clay och flera andra framstående personligheter. Nyligen fick "Free Europe" även sin estniska rådgivande församling, vilken f. n. står under ledning av f. d. parlamentsledamoten mag. jur. Leonhard Vaher. Medlemmar i församlingen äro justitieministern i Otto Tiefs underjordiska regering Johannes Klesment, f. d. rikskontrollören Aksel Mei, f. d. generalsekreteraren i nybyggpartiet Ilmar Raamat och professorn dr jur. Ernst Ein. Den sistnämnde är dock tills vidare befriad från sina uppdrag på grund av tjänstgöring som professor i ett amerikanskt universitet. Medlem i rådgivande församlingen var även den nyligen avlidne vice talmannen i estniska parlamentet Rudolf Penno. J. Klesment vistas i Sverige och är f. n. den enda av medlemmarna som är bosatt utanför USA. Även radiostationerna som arbeta för "Fria Europa" planera estniska utsändningar inom kort.

Den estniska legationen i USA har varit febrilt verksam på det diplomatiska området. Man har upprättat förbindelser och gemensamma organisationer med andra underkuvade staters fria representanter, gjort framställningar hos västmaktsregeringarna och hos Förenta Nationerna. Nyligen överlämnades t. ex. till FN-församlingen i Paris ett detaljerat memorandum över deportationerna i Estland, Lettland, Litauen, Tjeckoslovakien, Rumänien, Ungern och Polen, vari bl. a. begärs internationellt förbud mot sådana grymheter som förekomma i dessa länder.

Estniska legationen i USA har vidare skyddat estniska statens och estniska medborgares intressen inför USA-domstolar och myndigheter. På grund av den starka tillväxten av den estniska

kolonien i Kanada, utverkade chargé d' affaires Joh. Kaiv hos Ottawa-regeringen med stöd av USA ett medgivande att få instifta en diplomatisk representation för det fria Estland även i Kanada, vilket land liksom många andra fria länder ej erkänt den ryska annektionen av Baltikum. Estlands konsulat i Toronto öppnades nyligen och dess förste konsul är f. d. Warszava-ministern E. Markus, som hittills varit knuten till legationen i USA. Det kan nämnas, att även f. d. estniska utrikesministern Kaarel R. Pusta arbetar energiskt i USA för det fria Estland.

Det har höjts röster i USA för inrättandet av en flyktingarmé såsom stöd för general Eisenhowers Europaförsvär. Intresserade kretsar ha enligt estniska tidningar i Amerika gjort trevare även hos estniska militärer för att höra deras mening. Just nu finns det i USA och Kanada ett stort antal ester. Tyskland har ju successivt tömts på flyktingar. I Amerika gäller värnplikten alla invandrare och följaktligen finns redan många ester i USA-armén och även på slagfältet i Korea.

Estniska republikens Londonlegation förestås av envoyén A. Torma, som nyligen reste över till USA för att etablera ett mera intimt samarbete med den estniska representationen där. Minister Torma och chargé d' affaires Kaiv uppvaktade tillsammans USA:s utrikesledning i Washington och gjorde ett besök i Kanada. Det finns utsikter att en diplomatisk estnisk representation skall kunna upprättas även i Paris. I Schweiz är f. d. utrikesministern och Estlands representant i Nationernas Förbund Karl Selter verksam. Minister Selter har särskilt bevakat esternas intressen i Tyskland och bl. a. underhandlat med Bonn-regeringen om estnisk kulturautonomi i Tyskland. Genom hans arbete har förbundsregeringen i Bonn förklarat sig icke erkänna den ryska annektionen av Baltikum.

Som bekant bildades strax före tyskarnas reträtt från Estland på uppdrag av framlidne prof. Jüri Uluots i egenskap av statspresidentens ställföreträdare en underjordisk regering under ledning av Otto Tief. Från denna regering, som bildar en kontinuerlig fortsättning av det fria Estlands statsmakt, finnas f. n. tre medlemmar i den fria världen, nämligen August Rei — utrikesminister, Johannes Klesment — justitieminister och Johannes Holberg — försvarsminister.

För närvarande bo c:a 6.000 ester i England. Legationen i London har blivit deras stöd och beskyddare. Det kan i detta sammanhang nämnas, att legationerna i London och New York utfärda estniska utrikespass, som gälla såsom legitimation i ett flertal länder.

Ett estniskt konsulat är i verksamhet även i Sydamerika. Konsul F. Saukas leder nämligen representationen i Rio de Janeiro i Brasilien, assisterad av vicekonsul Karl Ast.

Som bekant ha esterna sedan andra världskriget spritts över hela jordklotet. Sålunda finns det f. n. omkring 23.000 ester i Sverige, c:a 6.000 i England, c:a 6.000 i Tyskland, c:a 13.000 i Kanada, c:a 20.000 i USA, c:a 4.000 i Australien och dessutom smärre grupper i Latinamerika, Hol-

Minister R. Penno död

Den 25 november avled i Stockholm den estniska politikern Rudolf Penno. Han var född 1896 i Virumaa. Sedan 1923 var han medlem av estniska riksdagen och tillika småbrukarpartiets ledare. 1934—37 var Penno riksdagens talman. Efter den nya konstitutionens ikraftträdande valdes han i oktober 1939 till vice talman i det nya parlamentets första kammar.

I samband med Rysslands annektering av Estland blev Penno efter en kortare fängelsevistelse tvungen att gå under jorden. I februari 1944 flydde han från det tyskokuperade Estland till Finland och därifrån till Sverige där han i september 1944 utnämndes till handels- och industriminister av statspresidentens ställföreträdare prof. Uluots.

Rudolf Penno var en av Estniska nationalrådets grundare. Därjämte var han Estniska kommitténs första ordförande. Nyligen invaldes han i det i USA befintliga Free Europe Committees estniska sektions rådgivande församling.

Med Rudolf Pennos bortgång har det kämpande fria Estland återigen förlorat en av sina förgrundsgestalter samtidigt som den omdiskuterade s. k. kontinuitetsfrågan blivit ännu aktuellare.

land, Belgien, Frankrike m. fl. länder. På relativt kort tid har det lyckats de flesta att, fastän de tomhänta flytt från hemlandet, skapa sig en ny existens. De ha bildat organisationer såväl för sällskapsliv som för politisk kamp. För att kunna stödja sina erkända diplomatiska representationer ha estniska flyktingar i de flesta länder bildat centralorganisationer genom demokratiska val.

En sak som icke i tysthet kan förbigås är att en ny estnisk handelsflotta håller på att uppbyggas. Den går under olika flaggor — de flesta båtar äro registrerade i Panama och Costa Rica — eftersom det under nu rådande förhållanden ej är möjligt att använda den estniska trikoloren som handelsflagga. Men estniska sjömansunionen erkännes i internationella sammanhang fortfarande som likaberättigad medlem av fackorganisationernas världsförbund. Den estniska handelsflottan består till största delen av de båtar, som icke återvände till Estland efter ryssarnas intåg och som sedan varit rekvirerade av de allierade för militärtransporter. Efter kriget återlämnades båtarna till sina forna ägare och domstolarna dömde ut skadestånd för förlista och skadade fartyg. Även ryska staten har vid flera tillfällen uppträtt som fordringsägare. Västerens domstolar ha dock ej erkänt de ryska nationaliseringslagarna och fartygen och ersättningarna ha tilldömts de rättmätiga ägarna. Under årens lopp ha nya båtar köpts och även nya rederibolag bildats.

Mycket har hunnit ändras under de sju år esterna varit i landsflykt. Medan det i hemlandet blivit allt mörkare har det i den fria världen tänts ett nytt ljus, ett hopp att alla folk ånyo skola få sin frihet. Det fria Estland lever ännu.

Storkommuner i Sverige

Den 1 januari 1952 blir en bemärkelsedag i den svenska kommunalförvaltningens historia. Då träder nämligen den under 1940-talet beslutade nya kommunindelningsreformen i kraft. Detta innebär, att de flesta kommunerna i 22 av rikets 24 län få helt nya gränser. Vi komma att i fortsättningen ha endast s. k. storkommuner.

Antalet egentliga landskommuner uppgår f. n. till 2.281, varav mer än hälften ha ett invånarantal av under 1.000. Antalet städer är 153 och köpingar 84. Indelning i s. k. borgerliga kommuner gjordes 1862, då man klart åtskilde kyrkliga och borgerliga angelägenheter. De borgerliga kommunerna fingo samma gränser som kyrksocknen. Socknarna hade gammal tradition, de hade funnits till allt sedan början av medeltiden och utgjorde ursprungligen det avgränsade område, vars inbyggare gemensamt byggde kyrka och underhöll präst.

Visserligen voro lagstiftarna redan 1862 fullt medvetna om att socknen ej var lämplig som enhet för den borgerliga kommunen, men försöken att bryta de gamla sockentraditionerna mötte nästan oöverstigliga hinder. Man hoppades emellertid att många mindre socknar skulle begagna sig av möjligheten att frivilligt förena sig till större kommuner. Därav blev dock i stort sett intet — om man frånser de s. k. kommunalförbunden, som tillkommit efter 1919. I stället ha de redan från början talrika småkommunerna tilltagit i antal under årens lopp, beroende på landsbygdens avfolkning. 1910 fanns det 388 kommuner med mindre än 500 invånare, 1949 hade småkommunernas antal stigit till 569 och utgjorde sålunda cirka 25 procent av alla kommuner. Den minsta kommunen i Sverige — Norra Säm i Älvsborgs län — hade den 1 januari i år inte mer än 71 invånare, d. v. s. ungefär lika många som brukar finnas i ett ordinärt hyreshus! Kommunernas verksamhetsområden ha ideligen utökats och det fordras allt större ekonomiska resurser för tillgodoseendet av alla kommunens behov och stor sakkunskap för handläggningen av alla invecklade frågor. Tag t. ex. undervisningsväsendet, fattigvården, hälso- och sjukvården, brandförsvaret, barnavårdsärenden m. fl. områden som i allmänhet äro kommunala angelägenheter. Framförallt ställer den nya sociallagstiftningen stora krav på den administrativa kunnigheten. Lekmännen i kommunalnämnderna kunna ej längre överblicka alla detaljbestämmelser, men en liten kommun har ju ingen möjlighet att anställa för ändamålet utbildad personal. Den stora betydelsen av ett starkt

ekonomiskt underlag i kommunerna visar sig i alla möjliga sammanhang: vid byggande av skolhus, tjänstebostäder, avloppsledningar, kraftstationer, avlöning av kommunala befattningshavare m. m. m. m.

Gång efter annan har en reform krävts i den kommunala indelningen. Under 1930-talet upptogs frågan vid flera tillfällen även av riksdagsmän, vilket slutligen resulterade i att sakkunniga tillsattes med uppdrag att utreda hela frågan. Till 1946 års riksdag hade man hunnit så långt, att riksdagen i princip kunde besluta om en ny kommunindelning. Därefter har ett mycket omfattande utredningsarbete försiggått. Länsstyrelsernas förslag ha granskats av kammarkollegiet — den centrala instansen för kommunala indelningsärenden — och i många fall omarbetats efter överläggningar med kommunala representanter. Kammarkollegiets utlåtande har behandlats i inrikesdepartementet och därefter i den s. k. statsrådsberedningen. Det slutliga avgörandet har träffats vid föredragning i konselj inför konungen.

De av Kungl. Maj:t fattade besluten komma att få mycket vittgående följder för den svenska landsbygden och det är knappast möjligt att ännu kunna bilda sig en klar föreställning om innebörden av denna stora reform. Såsom av tabellen här nedan framgår, minskas antalet landskommuner från 2.281 till 821. Vi se också att det inte kommer att uppstå några jättekommuner vid reformens genomförande, men man har inte velat stuva om alltför kraftigt för att inte stöta på motstånd från allmänhetens sida. Västerbottens och Norrbottens län beröras ej av reformen; där äro kommunerna redan tillräckligt stora (f. n. i genomsnitt omkring 7.000 invånare).

Antalet landskommuner i olika storleksklasser:

Antal invånare	Före reformen	Efter reformen
över 10.000	21	22
6.000—10.000	46	84
5.000— 6.000	31	76
4.000— 5.000	60	124
3.000— 4.000	98	222
2.000— 3.000	221	229
1.000— 2.000	592	61
under 1.000	1.212	3
Summa	2.281	821

Man kan inte begära, att alla medborgare ute i bygderna skola vara nöjda med de beslutade

Estlandssvenskarnas folkliga kultur

Ovanstående rubrik är namnet på en publikationsserie, som Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala nyligen påbörjat. Serien skall innehålla material och studier över estlandssvenskarnas folkliv.

Det första arbetet i serien heter *Ståndssamhället*, vetenskapligt kommenterat och utgivet av fil. lic. Nils Tiberg. De flesta estlandssvenskar torde vid det här laget ha hört talas om Nils Tiberg eller blivit "utfrågade" av honom. Hans studier av estlandssvenska folkmål och samhällsförhållanden påbörjades redan i början av 1920-talet och knappast torde någon annan forskare så i grund känna till de estlandssvenska problemen som han. Det var naturligt att Nils Tiberg skulle fortsätta sina forskningar på det estlandssvenska området när intervjuobjekten kommo att finnas inom Sveriges gräns. Undersökningarna ha kunnat bedrivas mycket intensivt tack vare svenska statens frikostiga understöd. Det är en gigantisk uppgift som Nils Tiberg sysslat med och ett mycket värdefullt delresultat därav har nu blivit tillgängligt för allmänheten.

Arbetet avser att skildra det samhälle i vilket den estlandssvenske bonden levde ända fram till slutet av det första världskriget. Man har särskilt velat få fram bondens egen syn på sitt samhälle.

Utgivaren har huvudsakligen räknat med tre grupper av läsare: de svenska forskarna av språklig, etnologisk eller folkloristisk respektive

förändringarna. Det har funnits och kommer säkerligen framgent att finnas divergerande åsikter om hur sammanslagningen av kommunerna borde ha skett. Myndigheterna ha under arbetets gång vid talrika tillfällen erfarit, att det är omöjligt att tillgodose allas önskemål. I några landsändar har man varit lokalpatriotiskt inställd, i andra har man i största allmänhet visat en viss motvilja mot nymodigheterna. Vi få ej glömma att sockenenheten har månghundraårig tradition! De långa avstånden till arbetsplatsen för de kommunala myndigheterna i storkommunerna äro också svåra stötestenar. Telefonen och bussen komma helt visst att nyttjas i ännu större utsträckning än hittills.

På det hela taget synes dock svenska folket i gemen ha klart för sig att det följer stora fördelar med en stor, ekonomiskt bärkraftig kommun. På en del håll sägas t. o. m. tacksägelsegudstjänster ha hållits i sockenkyrkan med anledning av den nya reformen.

E. N.

historisk inriktning, estniska vetenskapsmän av skilda fack samt sist men inte minst estlandssvenskarna själva och deras efterkommande.

I bokens första avdelning, som omfattar cirka 185 sidor, ha estlandssvenskarna själva kommit till tals, givetvis efter utarbetad plan och med utgivarens instuckna kommentarer. Sålunda skildras förhållandena på Nuckö av Viktor Aman, i Rikull av Carl Bles, i Vipall av Anu Engblom — på vippalsvenska med översättning av Nils Tiberg — och på Ormsö av Nils Tiberg och en icke namngiven åttioårig ormsöbo.

De folkliga sagesmännens bidrag följes så av ett koncentrerat, mera rent vetenskapligt avsnitt, där utgivaren gör jämförande kommentarer, detaljutredningar och kompletteringar till det första avsnittet. Ingen bör låta avskräcka sig av de här förekommande främmande termerna, ty framförallt denna avdelning har mycket att ge.

Vid en flyktigare bekantskap med boken kan man bli desorienterad av alla detaljuppgifter. Då kan man ta till hjälp det omfattande sakregister, där utgivarens talrika sidhänvisningar möjliggöra en snabb orientering. Även personregister och ortsnamnsregister finnas, båda utarbetade av fru Anne-Marie Cronström. Till boken hör även en av prof. Tammekann utarbetad detaljerad karta över svenskbygden i Estland före 1917, en del illustrationer samt litteraturförteckning.

Här kan blott genom några exempel en antydning ges om vad som behandlas i boken. — Hur många av den yngre generationen vet t. ex. något om godsets tjänare? — att förvaltaren kallades för amptman eller valets i Rikull, men på Ormsö för spektor eller hauptman (hopman), att det fanns skrivare, spickarman, ripapp, kubjas, kilter, holländare och meier, mälder, vinbrännare och många fler funktionärer, att wirtin (även kallad würtzacterskan, pere-mamsel, madam) hade befälet i pere-keka "gårdsköket", där de lägre herrgårdstjänarna åto, men att t. ex. wirtin själv och kocken, vävarn och vinmästaren åto i en stuga bredvid herrgårdsköket?

Ett annat exempel: Skillnaden mellan "lösman" och "basta-man" bestod däri, skriver Anu Engblom, att en "lösman" hav åkar o eng, eike o kriander, båra jord en tå lite ringare som ein bongård, mea bastammenne hav ingan helder väss lite jord". (Tibergs översättning av ovanstående citat: lösmannen hade åker och äng, häst och nötkreatur, men jord ännu mindre än en bondgård, medan bastumännen hade ingen jord eller "världs lite", ytterst lite.)

Den som har glömt benämningarna på mått och vikter får en repetition däri: mark, lod, aln, famn, bytta, tschetvert, kappe, külmet, vacke o. s. v. Vilka redskap användes vid jordbruksarbetet, när upphörde husagan på Nuckö, hur stora voro skatterna till godset, hur ordnades prästvålet, vilka rättsinstanser funnos? Dessa och ett otal andra frågor kan boken ge svar på.

Några intressanta notiser förekomma om rymningar till Sverige och även Finland under 1800-talet. Likaså om deportationer. Historiens händel-

ser bruka som bekant upprepas. På sid. 238 talas t. ex. om den svåra tråldomen under den tid då baron Jakob von Knorring var herre på Pasklep. Kroppsstraff hörde till alldagligheterna och 25 slag var det minsta som utdelades. Man fick arbeta "liksom ett kräk dagen lång från soluppgången till solnedgången. I fall solen var uppe, innan man hunnit anmäla sig vid herrgården, så kunde man vänta sig en 40 eller 50 slag".

När det gäller ett så stort och mångskiftande område som en skildring av samhällsförhållanden omfattar, är det klart att olika meningar kunna göra sig gällande i fråga om vissa detaljer. Under-teknad har ej ansett sig kompetent att ge en detaljkritik men hoppas att de intresserade läsarna av boken, som ha sakliga anmärkningar att komma med låta höra av sig hos Nils Tiberg. Dr Tiberg riktar ju själv i företalet en vädjan till de estlandssvenska läsarna om att sända in kompletterande upplysningar till Landsmålsarkivet i Uppsala.

Ovanstående korta anmälan har givetvis ej kunnat ge en riktig uppfattning om Nils Tibergs synnerligen imponerande arbete med dess mångfald av detaljutredningar skrivna på ett lättfattligt språk. Enligt under-teknads mening bör alla estlandssvenskar, som äro måna om att få veta mera och bibehålla kunskaperna om det samhälle som deras fäder levde i, ej underlåta att för sig och sina barn skaffa detta värdefulla verk. Det är med stora förväntningar vi se fram emot de kommande arbetena i serien "Estlandssvenskarnas folkliga kultur".

Boken om Ståndssamhället kan rekvireras genom Lundequistiska bokhandeln i Uppsala och kostar 15 kronor.

Elmar Nyman.

Den svenska bebyggelsen i Ostharrien

Omfattningen av tidigare svensk bosättning i Estland, särskilt på nordkusten och öarna norr och öster om Reval, är ett problem, som länge väntat på sin lösning. En rad ortnamn, även i områden långt öster om Reval, bär ännu i sitt nuvarande skick tydliga vittnesbörd om svensk kolonisation i gången tid. Andra namn visar sig vid närmare granskning och trots sin numera estniska klang även de vara av svenskt ursprung. Med ledning av dessa ortnamn samt en rad familjenamn har nu den gamla svenska bebyggelsens omfattning i huvudsak kunnat bestämmas.

Det är förre professorn i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat Per Wiesel-

gren, som tagit till sin uppgift att utföra detta arbete — särskilt angeläget, därför att västerländsk forskning för obestämd framtid torde vara avstängd från de områden det här rör sig om.

Det var också i elfte timmen som Per Wieselgren lyckades slutföra det viktiga materialsamlandet, strax innan kustområdena i Nordestland i egenskap av strategiskt viktiga orter avspärrades och för ortnamnsforskare nödvändig insyn omöjliggjordes. I inledningen till boken "Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder. Ostharrien med Nargö" skildrar författaren, huru han tillsammans med professor Paul Ariste och agronom Fridolf Isberg företog en äventyrlig färd till kustbyarna för att på ort och ställe uppteckna namn på byar, ägor m. m. och studera terrängen — en synnerligen viktig förutsättning för att tillförlitliga tolkningar av namnen skall kunna presteras.

Det under denna expedition samlade svenska materialet utgör tillsammans med en del av ester gjorda uppteckningar grundvalen för den digra avhandling, som bär numret 22 i Gustav Adolfs Akademiens skriftserie och utkom i somras. Det är med spända förväntningar man öppnar boken, och man kan nog säga, att den väsentligen infriar vad den ser ut att lova. Man måste dock från början fastslå, att det inte är någon lättsam läsning. Materialet är överväldigande, men just däri får kanske bokens största värde anses ligga. Det torde i ett fall som detta vara ogörligt att på ett vetenskapligt tillfredsställande sätt reda ut *alla* inom ett så vidsträckt område uppträdande problem.

Arbetets omfång måste ju begränsas, när det kommer ut i tryck, och man har väl ansett, att resonemanget måste stå tillbaka till förmån för själva materialet. Vid bearbetningen av de insamlade namnen har en rad frågor uppstått, vilka skulle ha kunnat besvaras tillfredsställande endast efter förnyat besök på ort och ställe. Detta ligger ju i sakens natur, när det gäller tolkning av ortnamn. Tydligt är dock, att namnforskningen här fått ett synnerligen värdefullt tillskott från ett förut så gott som okänt område. Sitt givna värde har denna undersökning även ur allmän historisk och bebyggelsehistorisk synpunkt.

Arbetet, som omfattar 382 sidor, innehåller fem kapitel. Det första behandlar Nargö, det andra segelleden till Reval, det tredje S:t Johannes församling i Reval, det fjärde Jöelähtme församling och det femte Kuusalu församling. Dessutom ingår som bilaga en intressant karta från år 1705 över Wrangelsholm och slutligen följer diverse register, förteckningar och tillägg.

Namnmaterialen berör inte enbart själva bebyggelsen. Författaren synes ha eftersträvat största möjliga noggrannhet även i fråga om terrängbeteckningar. I kapitlet om Nargö behandlas först bebyggelsen 1914 och under estniska fristatstiden, sedan strandens och vattnets namn, namn på skogar, moar, kullar, backar, åkrar och ångar, vidare sötvattensnamn samt vägar och "sikten". Kapitlet avslutas med en utredning av Nargönamnets härkomst. Nargö — eller rättare

Nargheden — synes vara ett urgammalt germanskt namn med identiska härledningsmöjligheter även i lapska och finska. Tyvärr leder det i detta sammanhang för långt att återge författarens intressanta resonemang. Nargheden skulle emellertid betyda Sundmarken eller Skogen vid segelleden.

Fängslande är även behandlingen av bankar, grynnor, rev och skär vid segelleden till Reval. Gammalt svenskt inslag i namnbeståndet är också här påfallande.

Längre österut blir det svenska inslaget mindre framträdande och i många fall mera svårtolkat. Av stort intresse är att konstatera en riklig förekomst av svenska familjenamn i rent svensk eller av estniskt språkbruk förvanskad form. Detta jämte de vittnesbörd, som historiska dokument lämnar i detta avseende, pekar på en i äldre tider vidsträckt om än sporadisk svensk bosättning på Estlands nordkust ända bort till Wierland.

Per Wieselgrens undersökning öppnar även historiska perspektiv. Den forna bosättningen bär vittne om de makter, vilkas intressen här varit med i spelet. Det är inte blott svenskt och estniskt det här rör sig om, utan även tyskar, danskar och ryssar har lämnat minnen efter sig. Reval och trakterna däromkring har sedan uråldriga tider utgjort en brännpunkt för kommersiellt och politiskt liv runt Östersjön. Även om man skulle lyckas bestämma åldern av den nu spårade svenska kolonisationen, vore problemet om svensk bosättning i Estland dock inte slutgiltigt löst. Det rör sig kanske här endast om det lättast tillgängliga bosättningsskiktet. Wieselgrens stora förtjänst är att ha fört in forskningen på denna jungfruliga mark.

Att Per Wieselgrens bok inte är lättillgänglig betingas till stor del redan av vetenskapsgrenens art. I detta särskilda fall kan även blandningen av svenskt och estniskt verka förvirrande, framförallt i fråga om det rent tekniska förfarandet, då uppteckningar med svenskt och estniskt landsmålsalfabet står jämsides eller infogats i varandra. En sammanfattning i slutet av boken med konkretisering av de resultat undersökningen lett till ur skilda synpunkter skulle givetvis ha ökat arbetets värde. — En detaljmärkning må slutligen här vara tillåten: i fotnoten på sid. 7 betecknas tidningen "Sovjet-Estland" som f. d. "Kustbon". Det är med en viss förvåning man konstaterar, att författaren inte är orienterad på denna punkt. "Sovjet-Estland", den svenskspråkiga kommunistiska tidning, som i statlig regi åren 1940—41 under den sovjetryska ockupationen utkom i Reval, hade nämligen ingen som helst anknytning till estlandssvenskarnas tidning "Kustbon".

Till all lycka, skulle jag vilja säga, faller bedömningen av det rent vetenskapliga förfarings sättet i undersökningen utanför ramen av denna anmeldning. En detaljerad granskning av den omfångsrika boken skulle nämligen av lätt insedda orsaker kräva mycket arbete. Men den forskar-

Direktör David Bergholtz död

F. d. länsarbetsdirektören David Bergholtz, Stockholm, har avlidit efter lång sjukdom.

Han var född i Tolg, Kronobergs län. Efter studier vid olika lantmannaskolor ägnade han sig först några år åt lantbruk. 1914 kom han som ensam anställd till den då nystartade Stockholms läns arbetsförmedling, som han sedan under sina 28 tjänsteår omorganiserade och såg växa ut till ett stort företag. Tiden under och efter förra världskriget med dess skiftande konjunkturer medförde krävande uppgifter för arbetsförmedlingen, och direktör Bergholtz fick stor erfarenhet i konsten att placera folk i rätta arbetsfack. Under hans tid kommo även svenskbyborna, rågöborna och senare övriga estlandssvenskar till Sverige. Med stor energi och hjälpsamhet förmedlade direktör Bergholtz nykomlingarna den första anställningen i Sverige.

S. O. V:s höstsamkväm

Ett hundratal personer bevistade Svenska Odlingens Väners höstsamkväm den 10 november på Timmermansgården i Stockholm. Föreningens ordförande hälsade välkommen och erinrade med några ord om den del av Gustav II Adolfs fredliga gärning som berör Estlands historia.

Tre filmer visades, en från Ornö i Stockholms skärgård, en från Runö samt en filmrapsodi från Estland, med talrika vyer från Reval, Dorpat och Narva. Man blev starkt påmind om den tid när Estland var en fredlig idyll. Filmen från Runö var mycket roande och intressant. Man minns bilden av den trånga bygatan med runöbarn som sprang omkring i långa klänningar. En mängd runöbor var filmade i närbild, och de flesta föreföll helt obesvärade inför kameran.

Den nybildade estlandssvenska blandade kören sjöng några sånger under varmt bifall. Här förutom spelade fröken Nilsson några kompositioner av Chopin och Grieg på piano. Det dracks naturligtvis kaffe och pratades en hel del.

möda man anar bakom detta verk måste man även efter en summarisk genomgång ägna stor beundran.

E. L.

PER WIESELGREN: *Ortnamn och bebyggelse i Estlands forna och hittillsvarande svenskbygder. Ostharrien med Nargö. Skrifter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 22. Lund 1951. Kr. 15:—.*

En kväll bland enbybor i Årsta

Vi sitter hemma hos Zeisigs, Årstavägen 39, och har trevligt. Mor har gått på bönemöte, men syster och bror är hemma, och Oskar Mitman har också hittat vägen hit. Det finns förresten många enbybor i denna nya stadsdel — flera än på något annat ställe i världen.

— Nå, det kan vi väl säga, att där hemma hade vi parkettbord (det var för resten din far, som gjorde dem), men här har vi parkettgolv — så mycket är det bättre här.

— Nej, jag längtar inte tillbaka, säger Oskar. Det är så roligt att slippa kravla längs fårorna i potatislandet. *Tufoltåva å räjskära* (potatisplockning och vass-skörd) var det jag hatade mest av allt. Då försökte jag alltid smita hemifrån, eller också satt man där med flera par byxor på för att åtminstone få det lite mjukare under knäna. Och *räjskära* vid Ramsn, det var ju ett arbete på liv och död i denna bottenlösa gytta.

Men inte skulle jag velat byta Enby mot Österby inte. Den fördelen med Enby var det i alla fall, att man höst och vår kunde gå torrskodd på backarna, och på våren var det lite grönt också på sina ställen.

Torkan ja! *Kone var så stakat än tåklinge fingo lägjas opa knena te nås ätt'e.* (Kornet var så kort, att sparvarna var tvungna att lägga sig på knä för att nå det.) Fem byttor korn sådde jag ut på Bure-horva en vår — en bytta fick vi igen på hösten. Vi hällde ut det åt hönsen, men de sprätte lite i det och gick så därifrån.

— Och här sitter de och äter *hojtbre* varenda dag.

— Ja, säger Lars'n, om det någon måndagsmorgon var gott om fisk i ryssjan, så hade man råd att köpa vetebröd. (Måndagsmorgnarna brukade det vara mest fisk, för då var det två dagars fångst i ryssjan.) Men tänk, om vår fisk — ända till 2.000 kg. per morgon — hade betalts lika bra som här!

— Själva naturen i Enby var ju vacker med alla backar, skog på ena sidan och Ose sund på den andra. Skog var det gott om, men det var konstigt, att ville du ha julgran, så måste du ge dig ut nära Reval för att få tag i en. Man skulle förstås kunnat knycka en i skogvaktarns plantering, men julgranen var liksom en helig sak, så den skulle man helst inte stjåla.

Efter en stund utbrister Lars'n:

— Nå, he ska man *eskis saj, än sola sike vor no goor te eta.* (Nå, det ska man i alla fall tillstå, att soltorkad sik var god att äta.)

— *Fick du änt brajmacken från'e?* (Fick du inte binnikemask av det?)

— Nå, he darva änt smaken; he kam baket. (Det gjorde ingenting åt smaken, för det kom efteråt.)

— Du skulle inte fara tillbaka, om det vore möjligt?

— En veckas semester kunde man ju ta där, menar Oskar, kanske två; ja, tills man hann hälsa på alla gamla bekanta enbuskar och se sig omkring lite. Men alla vi här skulle flyttat därifrån i alla fall, även om det inte hade blivit krig och så.

— Vad hade du med dig på färden hit?

— Jag hade kläderna på kroppen och två 14-skålpunds surbröd, en bytta smör, en halv svinsida och några ägg. I början var det gott att äta, men sen fick allting i båten smak av den där oljesmörjan vi hade i motorn, så vi fick slänga det.

— Vad skulle du tagit med mera, om du kunnat?

Oskar grämde sig mest över att *joppe* (stoppad rock) blev hängande hemma i bastun.

Oskar själv tycks inte numera uppskatta den där *joppen* så mycket.

— Jag hade en svart hingst, som jag själv uppfoßt. Det var svårt att lämna den. Det var en fin häst.

— Svårt att börja i Sverige?

— Ånej. Har du annars hört om ormsöbon, som först kom till en trädgård och fick rensa i jordgubbslandet men måste vissla hela tiden, så bonden kunde vara säker på att han inte gick och kåkade? — En smula besviken blev jag när man på sjömansförmedlingen kallade mig för est. Då gick jag in och sa: — I Reval kallades jag för svensk, här heter jag est. Skall jag behöva betraktas som utlänning i själva Sverige. Då sade de: — Lämna fram papperen! Estlands-svenskarna har företräde.

— Du trivs med jobbet?

— Vi är 10—15 enbybor på Helios i Hammarby. Trivs? Den som har en sån här barons-näsa som jag, han har inte lätt för att trivas nånstans. Arbetstempot på Helios är högre än på sjön. Någon kamratanda finns inte. Jag sa en gång åt dem: — Ju längre ni arbetar här, desto dummare blir ni.

— Oskar brukar kalla tempoarbetet för modernt slavdriveri.

— Javisst. Det är det. Det finns ingen *kobjas* med piska, men arbetarna driver på varandra själva.

Lägsta arbetstempot såg jag i Australien. Vi lastade båten i Sverige på nio dagar — det tog sex veckor att lossa samma last i Australien, och då var det ändå dubbel arbetsstyrka: 16 man i lag; men hälften av dem satt alltid och vilade sig med kortspel.

Men i Antwerpen t. ex. är arbetstakten den dubbla mot Stockholm. Vad det kan bero på? Det beror på att stuveri där är så väl avlönat och därför ett eftertraktat jobb. Det står alltid en hel mängd i kö för att få detta arbete.

— Våldigt vad det är primitivt med utrustning i hamnen: ardennerhästen drar fram lasten till fartygssidan — men undan går det.

— Ni två har farit mycket på sjön?

— Jag har farit på Johnsson-båtar, mest till Sydamerika, säger Rudolf, men där har jag också varit i så gott som alla stater.

— Och nu är du lärare på sjöbefälsskolan i Stockholm.

— Ja, jag tog tjänstledigt för den här anställningen.

(Sjöbefälsskolan är det splittrerna namnet på f. d. navigationsskolan. Visste ni det?)

— Jag har gått på tio oceangående fartyg och varit i alla världsdelar, berättar Oskar. För en del år sen gick jag på en segelskuta. Där var det bara 12 man i skansen, men flera miljoner vägglöss. Svinfötter och sill var den vanliga kosten. En natt målade matroserna en grifot och en sill i kors på skorstenen som firmamärke.

En tid seglade jag med en skeppare, som var ovanligt snål. På ett bönemöte hade han fått en korg ägg, som räckte hela sommaren ut, och resten tog han med sig hem på hösten. (Vi matroser höll oss med mat själva.) Då limporna började grönska av mögel, så brukade han borsta av dem med stövelborsten. Han dog till slut av undermålig föda, som läkaren sa.

— Vad tycker ni om utvandringen till Kanada?

— Du minns väl hemifrån: om svarta tackan lyckades ta sig genom gårdsgården, så sprang alla de andra efter. De visste ju inte, vad det kunde vara på andra sidan. — Utvandringen är en sjukdom som smittar. Somliga lär ju också fundera på att komma tillbaka.

— Vi här känner ingen enda, som sett sig omkring lite och som tänkt ge sig iväg härifrån.

— Ja, inte vill jag det. Det är kallt där, och jag med mina stora fötter hittar inga skor, som rymmer de 3—4 par strumpor, som behövs. Nej, inte Kanada! Enda tänkbara är Australien. Men Sverige är f. n. i alla fall bäst i hela världen. Så tycker alla de jag träffat, som varit ute litet. Hur mycket man än bråkar här, så är Sverige i alla fall mönsterlandet.

— USA då?

— USA är inte bra för en vanlig arbetare. Socialvård finns inte. Visst är somt bra där, men så är det så mycket som inte är bra.

— Lätt att få vänner bland rikssvenskar?

— Javisst. Jag har många pålitliga vänner bland dem, och jag trivs med dem.

— Bil? som så många estlandssvenskar skaffat sig.

— Nej, men enbyborna har motorbåtar allesamman.

— Vad gör ni på fritid?

— Den har gått så fort, så jag inte råkat få ögonen på den hittills.

— Skulle ni gamla lantbor inte hellre velat bo på landet?

— Jag är som skapt att gå på gatan och längtar inte till landet.

— Att knega omkring på boss-stacken gjorde benen trötta, men det blir de inte av att gå på gatan.

— Något du saknar i Sverige?

— Surkål och surbröd skulle man förstås velat ha, men det får man numera här också. Jag köpte i fredags en burk surkål på 800 gr. Hälften är kvar ännu. (Nu på söndag.)

Och så saknar jag bastun, *boa mä bärkekost å en riftjan kärest.*

Ejstorbigg.

Kantor Johan Nymann:

Om förlovning och bröllopsfirandet i gamla tider på Nuckö

Friandet skedde merendels medelbart, d. v. s. genom annan person, ofta genom föräldrar eller nära släkting, så att det icke var så ovanligt, att brudgum och brud voro helt obekanta med varandra, ja, icke ens hade sett varandra; det förekom att en frierska — det var mest kvinnor som förmedlade kontakten — fick gå "hus ut och in", innan hon äntligen fick jaord, detta naturligtvis om den friande var mindre omtyckt eller från främmande by. När överenskommelse äntligen var uppnådd, underrättades brudgummen därom och "ringbets"- (förlovnings-) dagen fastställdes, vanligen en lördag. Brudgummen och "belsman", friaren, smögo sig sent om kvällen förut till brudens hem och där prutades och köpslogs i oändlighet innan man kom "te handels" och detta i synnerhet, om belsman och brudens far voro goda pratmakare, men detta är ju något som ännu i dag är vanligt. När detta hycklade prutande äntligen avslutats begynte själva "vindruckande", som ofta räckte ända till morgonen. Dagen därpå åkte brudgum och brud jämte två "håndamän", vittnen, till prästgården på "ringbet", där prästen, innan han växlade ringarna, förhörde dem i innanläsning m. m. och ve dem om de stodo sig slätt, ty då sparade prästen ej på ord och det kunde vankas ännu mera. — Från prästgården åktes till brudgummens hem, där festen fortsattes till kvällen, och därmed var första akten slut.

Under tiden mellan förlovningen och bröllopet, vanligen tre veckor, hade brudfolket mycket att uträtta, i synnerhet bruden: hon måste laga plagg, brudgåva, åt alla bjudna bröllopgäster och åt brudgummens hela familj och det var ej så litet: åt var och en långstrumpor och vantar jämte strumpeband och åt brudgummens familj dessutom skjortor. Därtill behövdes mycket ull, som hon skaffade sig genom att gå från gård till gård och tigga, "ker", som man sade och i gengäld bjöd hon på en klunk eller ett mått brännvin. När detta var undångjort, infunno sig byns flickor för att karda, spinna och fläta strumpe-

band, vilka arbeten sedan även medtogos till arbeten hemma. Brudgummen åter måste själv förfärdiga brudsängen, i annat fall blev han utsatt för andras spe.

När nu alla förberedelser äntligen voro undanstökade, kom själva bröllopet. Bröllopsgästerna bestodo å brudgummens sida av "åldurman och ginnfära", två andra "parfolk", två "brukompjokar" och två "brukompikar" och å brudens sida även två parfolk och lika många pojkar och flickor; därtill ännu "mottåvarer" och "kockmorar".

Sedan nu gästerna församlats i brudens hem, ätit och druckit, anträdde kyrkofärden under bjällerklang och pisksmällar: först åkte åldurman med ginnfära, därefter brudgummen med sin körare, sedan bruden med sin och sedan parfolken. Allra sist pojkar med var sin flicka. Ankomna till prästgården tog man på bruden "säfte", brudkronan. Såväl bruden som tärnorna voro behängda med "kräller", pärlband, vari voro inflikade silverrubler m. m. — Vigseln förrättades alltid efter gudstjänsten och bröllopsfolket måste från tjänstens början intaga sina bestämda platser i bänkarna.

Återfärden från kyrkan gick i samma ordning och sällskapet mottogs i brudens gård med bösskott och stängsel på vägen, såsom ännu är brukligt. — Nu ledsagades bruden i sällskap med de kvinnliga gästerna till "spikarn" och förplägades där med "ölputo" (uppvärmt öl med brödbitar i), i vilken förplägnad även övriga gäster kunde deltaga. De manliga gästerna hade under tiden samlats till sitt bord, "tajasborde", överst åldurman, sedan brudgummen o. s. v. Nu gick "brulajan" ut till spikarn, satte säpple på kockmorarn, ledde henne in och presenterade henne för brudgummen, med frågan huruvida hon vore hans utkorade. När han fick nekande svar, fortsattes med tärnorna, tills äntligen den rätta hittades och placerades vid "tårasborde" vid ginnfära, varefter brupikarna fingo sitta. Sedan alla intagit sina bestämda platser vid borden, avsjöngs vanligen en psalmvers och så började måltiden, som bestod av klimpsoppa med hackat kött, såsom i denna dag, blott med den skillnaden att man nu till klimpar använder s. k. bilamjöl i stället för grovt vetemjöl eller kornmjöl. Efter måltidens slut följde det s. k. "bordhå". Man offrade mindre kopparmynt, som slogos i bordet och vilka tillfölla kockmorarna, och därvid gick det ganska livligt till.

När nu allt detta äntligen var undanstökad begynte festligheterna på allvar: spelmannen med fiolen stämde upp den ena valsen efter den andra och dansen fortgick närapå natten ut. Om kvällen ökades gästernas antal även med "snuggare", objudna gäster, vilka deltog i dansen och även förplägades med dryck. Bröllopsgästerna åto och drucko efter behag, ty på borden stodo stora träfat med kött, och husfar och "mottågaren" måste tillse att ölkannorna alltid voro fyllda. Under tiden måste brudgummen och bruden jämte åldurman och ginnfära sitta på sina platser bakom borden, utom då de bjödos upp

till dans, och detta skedde ofta. Följande dag om middagstiden bröt man upp och färden ställdes till brudgummens hem, där mottagandet skedde med samma ceremonier som i brudens hem, utom det att första måltiden bestod av korngrynsgröt, en rätt, som i forna tider endast vankades vid högtidliga tillfällen. Om kvällen åter "klimpvälling", som åldurman måste bestå. Här fortgick festandet liksom i brudens gård ända till onsdagsmiddagen och ännu senare, så att bröllopet räckte i fyra dagar.

Näst sista dagen hade "plaggdansaren" det viktiga uppdraget att utdela plaggen under många ceremonier och sista dagen utbyttes säpple mot den trekantiga mössan, som skulle behöva sin särskilda beskrivning. Nu förestod ännu upptagandet av skänkerna för plaggen, och plaggdansaren hade därmed ett drygt arbete och måste äga god pratgåva för att i utbyte mot en sup eller ett glas öl tilltvinga sig slant efter slant, börjande med hufadern, åldurmannen och brudgummen och slutande med brupikarna, läggande var särskild gåva i brudens famn. — Det vore ännu mycket att orda om en del ceremonier som utfördes, men dels tillåter ej utrymmet detta, dels förekomma många av dem ännu i våra dagar.

(Ovanstående art. skriven 1930).

FÖDDA:

Anita Miralda, född den 2 apr. 1951 i Bälsta, dotter till Miralda och Hugo Sehlberg.

Ulf Ingemar, född den 27 mars 1951 i Stockholm, son till Lydia Ahlberg född Fagerlund och Johan Ahlberg.

Bo Göran, född den 29 okt. 1951 i Stockholm, son till Karin Elisabet Stenholm född Olsson och Anders Stenholm.

Min älskade make,
vår käre far, morfar och farfar

Karl Blees

född den 22 okt. 1870 på Nuckö
har denna dag lugnt och stilla flyttat till sitt
eviga hem.

I ljusst minne bevarad av oss, släkt
och många vänner.

Ekebyholm, Rimbo, den 1 okt. 1951.

TIO BLEES

Barn, barnbarn och barnbarnsbarn

Hur tomt, hur tyst här hemma,
sen du ifrån oss gick.
Ej hörs din kära stämma,
ej möter oss din blick.
Ett budskap kom från Herren
du måste från oss gå.
Men vänta bortom jorden,
en gång vi mötas få.

Nedanstående koralmelodier till psalmerna 55 resp. 56 i svenska psalmboken äro estlandssvenska folkliga skapelser. De ingå jämte ett stort antal andra koralmelodier i boken "Folkliga svenska koralmelodier", av Olof Andersson (Sthlm 1945). Melodien till nr 55 har upptecknats av O. Andersson efter Fru Lydia Pöhl och melodien till nr 56 har upptecknats av C. Kreek efter Kärste Pelmas från Höbring i Rikull.

Var hälsad, sköna morgonstund, Som av profeters
helga mun. Är oss bebådad vorden! Du stora
dag, du sälla dag, På vilken himlens välbegagn. Ännu
besöker jorden! Ungarna sjunga med de gamla,
sig församla Jordens böner kring den störste av dess söner.

Si, natens flyr för dagens fröjd,
Och änglars röst från himlens höjd.
Det bud till fromma herdabär,
Att född den gode herden är.